

MAKS FOJKAR

IZ LOKE NA VISOKO

(Drobec domoznanstva)

Ko so bile formirane nove, povečane občine (komune), je bila izvedena tudi priključitev dela Poljanske doline k občini Škofja Loka. Ta del Poljanske doline zajema celotno bivšo občino Zminec s 4.885 ha površine in 965 prebivalci in del bivše občine Poljane, in sicer vasi Na Logu, Visoko in Smoldno, tako da se je območje nove loške občine raztegnilo po Poljanski dolini do zadnjega ovinka pred vasjo Poljane, to je 12 km cestne dolžine od Škofje Loke.

Cesta, ki se zaradi redkejših naselij nekako zdolgočaseno vleče, je pomaknjena ob pobočje Škofjeloškega pogorja ter s tem prav dobro zavarovana pred poplavnim področjem Poljanske Sore in potokov, ki se stekajo na obeh bregovih vanjo. Vsa dolina, ki jo je v davni preteklosti naplavila Poljanščica, nikjer ne dosega 1 km širine. Naselja so prav tako kot cesta pomaknjena bolj ali manj ob pobočja; več jih je na sončnih, manj pa na osojnih predelih, kar je razumljivo zaradi zahtev kmetijstva. Na splošno je v vseh, bodisi ravninskih, bodisi hribovskih naseljih, glavni vir dohodkov raznovrsten les in živinoreja. Odkar pa uspešno obratuje edino industrijsko podjetje Tovarna furnirja v Bodovljah, se je socialna slika spodnjega in srednjega dela doline dokaj spremenila, saj ima v njej delo in razmeroma dober zaslužek približno 80 delavcev, ki so večinoma doma iz vasi v neposredni bližini tovarne. Tako se je sedaj v povojnih letih nekdanj bedna slika socialne strukture bistveno spremenila, ker so se življenjske razmere nekdanjih bajtarjev in kajzarjev brez prave zaposlitve zaradi dela v tovarni zelo izboljšale.

Pravo sliko tega predela Poljanske doline bi si ustvarili, ako bi se dalj časa mudili in živeli med tem ljudstvom, ki je kakor priklenjeno na svojo zemljo, katera mu pije življenjski sok in ga zlasti v hribovitih predelih upogne. Vendar ga to dosti ne ovira, da ne bi z največjim trudom in znojem izpulil iz težke obdelovalne zemlje potrebno hrano, da se preživi. To so naši »hribovci« na pobočjih Polhograjskih dolomitov in Škofjeloškega gričevja, ki jih razmejuje Poljanščica. Večina zemljišča leži v hribovitem predelu, a le majhen del, ki je gospodarsko na dokaj visoki stopnji, leži v dolini.

Ako bi se podali iz Škofje Loke, tedaj bi na samem terenu najboljše lahko proučili položaj naselij in mnogih, tudi za razvajence prav lepih izletniških točk, ki jih je zlasti v višinskih predelih vse polno.

Dober streljaj od zadnjih loških hiš se loči od glavne ceste nova, nekdanj imenovana »vojaška cesta«, ki vodi preko prelaza Kobile v zavojih iz Breznice dalje v vas Gabrovo že v višini ca. 600 m, od koder pelje turistična pot k planinski postojanki Lubnik (1027 m). Gabrovčani so prav postrežljivi ljudje, ki že poznajo razigranost raznih lubniških turistov. Tam se spomladi lahko nazoblješ znanih gabrovških češenj, jeseni pa ti postrežejo tudi z različno »božjo kapljico«. Gabrovčani so dokaj trdni kmetje, in kar je glavno, zelo so složni. Skupaj izkoriščajo gozd, tako imenovano gabrovško dobro, kar je še zelo redek ostanek srenjske, to je skupne lastnine.

Po cesti, ki vodi dalje, pridemo skoraj pod vrh Lubnika, od koder se še 40 minut potiš in trud je poplačan s prelepim razgledom z vrha te gore po daljni okolici. Blegoška cesta pa vodi med zadnjimi naselji Poljanske doline dalje do druge letoviščarske točke Starega vrha, nato pa še naprej na pobočje plešastega Blegoša, ki varuje v svojem okrilju vse številne griče in grape Poljanske doline.

Po glavni poljanski cesti dospemo do zminškega naselja Podpulferca, kjer si oglejmo svet na območju Bodoveljske grape, ki se z desnega brega izliva v Poljanščico. Treba je iti preko Poljanščice in že smo v manjši vasi, ki se na osonem pobočju stiska kot bi se bala reke in njenih poplavnih navad. To je vasica Bodovlje s 87 prebivalci. Nad vasjo se dviga dokaj strmo pobočje, dokler ne dospemo do druge prav prijazne vasice Sv. Andrej v višini nad 600 m. Sora, Bodovlje in Sv. Andrej, to so motivi, ki jih je v vseh možnih oblikah in v vseh letnih časih prenesel na slikarsko platno domačin Skalarjev Pavle, akademski slikar Pavle Bozovičar.

Ako bi se pomaknili dalje ob Bodoveljski grapi, bi dospeli na koncu Bodovelj do tovarne furnirja, ki se je iz malega privatnega podjetja razvila v večji tovarniški obrat. Kot rečeno, zaposluje tovarna preko 80 delavcev iz bližnje okolice. V tovarni režejo in lupijo orehov furnir, iz Lukovine in raznih drugih vrst lesa pa delajo vezane plošče. Predelujejo oreh, bukev, jesen, jelšo, češnjo, topol in drugo. Tovarna dela s polno zmogljivostjo. Izdelke, ki jih po svetu zelo cenijo, sproti pokupijo večinoma daljni inozemci. Glavni odjemalci so Italija, Egipt, Nemčija in druge evropske države.

Pičlo uro hoda po Bodoveljski grapi leže v ozki dolinici redke hiše. Na njeni desni strani je raztresena vas Sv. Petra hrib, ki se končuje z naseljem Staniše, na levi strani pa se na slemenih pokažejo prve hiše najbolj hribovite vasi Sv. Ožbolt, ki ob lepi izletniški točki pri cerkvi doseže višino 860 m. V sklopu vasi je tudi zaselek Fojke. Obdelovalna pobočja so zelo strma, zato je obdelovanje zemlje zelo težko. Vse naokoli se razširjajo obširni mešani gozdovi, kjer se potika divjačina; po vojni je zašlo sem tudi dosti divjih prašičev, ki delajo kmetom po njivah občutno škodo. To ozemlje je tudi pravi raj kostanja, katerega hodijo Ločani jeseni, zlasti ob nedeljah, kar trumoma pobirat. Prebivalstvu je les glavni vir dohodkov, kostanj pa v juliju mesecu odlična paša čebelam, katere vozijo od drugod v to območje na pašo. Iz Sv. Ožbolta vodi po slemenu pot v eno uro oddaljeno, še bolj slikovito hribovsko vas Črni vrh, ki pa že gravitira v dolino Gradaščice. To je svet resja, teloha, blagajevk in jozefove na prodnatih pobočjih Polhograjske dolomitov.

Na desnem bregu Poljanske Sore, oddaljena 6 km od Škofje Loke, leži na osojnem pobočju prijazna vasica Brode

Ako sedaj nadaljujemo potovanje spet dalje ob Poljanščici navzgor, smo kaj kmalu v obcestni vasi Zminec, nad katero nas pozdravlja slikovita cerkvičica Sv. Lovrenca. Pred vasjo je zgrajeno veliko skladišče Kmetijske zadruga, kjer bodo tudi poslovni prostori in večji prostor za razna zborovanja. V vasi, ki se podolžno razteza ob obeh straneh ceste, so ohranjene nekatere prav zanimive zgradbe stare gorenjske oblike z lesenimi »ganki« in z značilno zidno slikarjijo. Vasi ne obnavljajo dosti. Na koncu vasi je večji gostinski lokal, kjer je bil sedež bivše občine Zminec. V bližini je žaga, od koder vodi nova pot v Sopotnico, ki se z raztresenimi kmetijami razprostira daleč v pobočje Škofjeloškega hribovja. V vasi je zgodovinsko in arhitektonsko pomembna cerkvičica sv. Florijana, kjer se nahaja slika stare Škofje Loke ob požaru leta 1698. Tudi tu je svet zelo strm, osojnat: prebivalstvo se ukvarja s predelavo lesa in z živinorejo.

Ze smo na prvem večjem ovinku glavne ceste, kjer loškemu predelu obrnemo hrbet. Tu je zaselek Šefert, nekdanj, za časa Valvasorja, dvorec — pristava nižjih plemičev Scarlichijev in Pečaharjev. Danes je tu skoraj razpadajoča kmetija. Tu je gospodovala Tavčarjeva Ana Renata, ki je gospodovalno, z bičem v roki krotila vročekrvne fante po plesiščih in kateri so vzdeli zasmehovalni priimek »ta rejnata«. Da, tudi pri Šefertu je še važen mejnik: Ločani prav radi zastavljamo šaljivo uganko. »Do kje teče iz Loke zajec?« Odgovor se glasi: »Samo do Šeferta, ker naprej teče .zejc!« Tu naj bi se torej pričelo poljansko narečje. V očeh Ločanov

sega do tu sem dolina, svet naprej, čeprav še vedno v dolini, pa velja za hribe in ljudje za hribovce. Menda bo temu vzrok, ker se od Šeferta dalje vleče cesta v velikem žepu po nenaseljeni dolini, imenovani Dolgi travniki, na koncu katere imamo od Škofje Loke že 5 km poti za seboj. Na mestu, kjer se je cesta povsem pritisnila ob strmi breg in je prostor najožji, se v velikem tolmunu globoko pod nami vrtinči Sora. Tu je Vrje, kjer se je odigrala znamenita kopel luterana Julija Kosema iz Poljan v Tavčarjevi zgodovinski povesti Vita vitae meae.

Takoj za Vrjem se loči od glavne ceste preko Sore pot v manjšo vas Brode, ki leži na osojnem in dokaj močvirnem svetu pod gozdnim pobočjem na desni strani reke. V vasi je pet trdnih kmetij in nekaj hišarjev. Tu je tudi večji mizarski obrat. Kakor navaja loški urbar iz l. 1291, je bila vas Brode sedež županstva koroške župnije, ki je segala od Škofje Loke daleč po Poljanski dolini navzgor.

Brojci, kakor se vaščanom pravi, so zelo delavni, jako napredni in ponosni ljudje. Gospodarsko dobro napredujejo in so zelo dovtetni za razne agrotehnične ukrepe in nabave. Brojci in Ložani iz vasi Log so s svojim naprednim gospodarstvom in napredno miselnostjo v resnici vzor vsej Poljanski dolini. Za časa loškega fevdalnega gospodarstva, ko so Poljanci tlačanili loški »krivi palici«, so imeli prav Brojci najtežjo tlako. Po Sori so morali splavljati ves les za loški grad. Pa so jih zaradi tega opravila pričeli nazivati »pibrovce« (piber je dober). Še danes temeljito poznajo ta svoj ožigosani in zasmehljivi pridevek, samo spomniti jih ni dobro nanj, ker imajo močne roke in voda je zelo blizu ter bi se izzivalcu utegnilo zgoditi tako, kot tistemu menihu, ki je šel maševat v Brode. Ker pa v Brodeh ni bilo mostu (brod, Brode), ga je Brojec nesel štuparamo preko vode na drugi breg. Še v vodi pa je menih vprašal Brojca, kje imajo privezanega pibra. Brojec je duhovnika vrgel v vodo in tako pokazal, kje se pibri najraje drže.

Krenimo po cesti dalje! Na ovinku se že blešči sredi zelenja velika stavba in že smo v Gabrku. Pred nami je kulturno središče priključenega dela Poljanske doline, gabrška osnovna šola, kjer vzgajata dve učiteljski moči v osmih razredih do 60 otrok iz bližnje in daljne okolice. Osnovna šola služi tudi za razne sestanke, tečaje in zborovanja, na razrednem odru pa prirejajo domači igralci v zimskem času razne dramske uprizoritve. Šolsko poslopje je bilo zgrajeno 1928. leta. Med vojno so ga partizani požgali, ker je bila v šoli nemška postojanka. V l. 1946 je bilo poslopje na novo sezidano in je sedaj še boljše urejeno kot pred vojno.

Takoj ob šoli se ob desni strani ceste pričinja vas Gabrk, kjer so trije srednji kmetje in več bajtarjev, ki v glavnem hodijo na delo v tovarno furnirja Bodovlje ali pa v Škofjo Loko. Vas je gospodarsko zelo zaostala in so skoraj vse hiše v razpadajočem stanju. V sanitarnem pogledu je tudi v zelo kritičnem stanju in bi bilo treba izvesti temeljite asanacijske ukrepe. Gospodarsko se vas nikakor ne more dvigniti, čeprav imajo sedanji gospodarji dobro voljo. Vendar nimajo dovolj sredstev za potrebne gospodarske ukrepe, ker je bil gozd po prednikih ves izsekan za razna dedovanja. To gabrško pobočje je namreč sončno, tla pa siromašna in brez apnenca, da smreke ne uspevajo, pač pa le bor in listavci, a še ti zelo počasi. Edini vir dohodkov je nekaj drva in prireja živine z mlekom, ki

Obcestna vasica Na logu, ob levem bregu Poljanščice s cerkvijo Sv. Volbenka v ozadju

ga oddajajo vsi dolinci v zbiralnice, kjer ga mlekar dnevno preko Škofje Loke izvažajo v Ljubljano.

Ob koncu vasi Gabrki stoji nov transformator, ki napaja z nizko električno napetostjo bližnje in oddaljene hribovske zaselke. Tu je ob Sori žaga in z glavne ceste prehod v vas Log, kjer je pet močnih in naprednih kmetov, podobno kot v vasi Brode. Na koncu Loga je ob desnem bregu Sore mlin z žago in dalje dobro urejeno sekirnokovaško podjetje Kmetijske zadruga. Od kovačije pelje kolovozna pot po grapi Sovpot v smeri proti Črnemu vrhu. Po eni uri hoje se na levi dvigne prijazna gorska vasica Valtarski vrh, kjer sta dve kmetiji in nekaj bajtarjev, ki se večinoma preživljajo kot gozdni delavci. Na desni strani Sovpota se dviga visoko in hrbtasto pobočje Kovskega vrha s petimi močnimi, naprednimi in hribovitimi kmetijami, še više pa del vasi Bukov vrh s petimi, prav tako gospodarsko naprednimi kmetijami. To ozemlje je znano iz partizanskega vojskovanja v času narodnoosvobodilne borbe. Pri kmetu Skoblju je spomenik padlim partizanom, ki so padli v času najhujših nemških napadov l. 1941 na tej prelomnici v območju najvišjega vrha Polhograjskih dolomitov, Pasje ravni, ki se nahaja tik nad omenjeno kmetijo. Ta predel Bukovega in Kovskega vrha je dokaj rodovitna, saj leži na apnenih tleh. Posebno bujni so bukovi in smrekovi gozdovi, od katerih ima prebivalstvo poleg živinoreje največje koristi. Na tem pobočju in slemenu živi skoraj 100 prebivalcev v nadmorski višini od 700 do preko 800 m. Na Dan republike 29. novembra 1955 je v tem predelu zagorela elektrika po vseh domovih.

Ob glavni cesti smo zaostali pri vasi Log, ki se raztreseno vleče ob obeh straneh ceste. Tu so le mali posestniki, kočarji, ki so zaposleni na cesti in v tovarni furnirja v Bodovljah, en čevljar, dva večja gostilniška obrata in dobro vpeljana Kmetijska zadruga, ki oskrbuje vsa okoliška naselja s prehranskimi artikli. Kmetovalci pa tam vnovčujejo svoje poljske in gozdne dobrine, oziroma jih zadruga oskrbuje z vsemi potrebščinami za dvig gospodarskega kmetijstva. Ta način poslovanja je prav dobro uveden. Kmetijska zadruga v resnici predstavlja gospodarsko podjetje, od katerega imata koristi tako prodajalec kot kupec.

Konec vasi se ob Poljanščici zelo zoži, tako da je njen del v dokaj osojni legi. V gostilni »Pri premetovcu«, ki je nad klancem, se ustavljajo žejni vozniki. Tu je obenem tudi meja med nekdanjo zminško in poljansko občino. Prehajamo torej na ozemlje, ki je od poljanske občine priključeno k loški. To so tri vasi: Na logu, Visoko in Smoldno. Prebivalci teh vasi so se skoraj vsi odločili, da zaradi gospodarskih in gravitacijskih razlogov raje pridejo pod Loko kot pa v Gorenjo vas, ki jim nikakor ni prirodno središče.

Tik nad tem nekdanjim mejnim področjem se ponosno dviga v nebo čuvar Poljanske doline, hrib s cerkvijo Sv. Volbenka (488 m). Tu je bila nekdanj zelo znana romarska cerkev. V njeni notranjosti so znamenita slikarska dela Janeza Subica iz Poljan. Cerkev je redek primer arhitektonsko učinkovite poznorenesančne stavbe, ki je nastala iz gotske osnove. Okoli cerkve so vidni ostanki obzidja močnega tabora, pred cerkvijo pa stojijo stare lipe. Dočim je notranji del cerkve prav lepo negovan, so na zunanjsčini velike in škodljive okvare, ki sta jih zadala zob časa in vojna vihra. Cerkev se skladno ujema z okolico ter daje Poljanski dolini značilni vabljivi, romantični čar.

Zdrknimo po strmem pobočju spet na cesto in nadaljujmo še kratek preostanek naše poti. Smo v vasi Na logu. Ob cesti je nekaj prav čistih kočarskih domov in tri manjše kmetije, dočim so večja posestva više na sončnih pobočjih levega brega Poljanščice. Kot nekak podaljšek teh kmetij leži v smeri proti Poljanam gorska vasica Smoldno v višini 600 m, še više pa Gabrška gora.

Ko zapuščamo cestni del vasi Na logu, uzremo naš končni cilj potovanja: kreniti je treba še preko mostu in smo na Visokem, kjer so le štiri hiše z 19 prebivalci. Naselje leži na slikoviti ravnini, ki se podolžno razteza ob dokaj globoki in mirni Poljanščici. Ta se sredi vasi spušča preko jezua Krnišnikove žage. Lega naselja je sicer bolj osojna pod bujnimi smrekovimi nasadi. Najlepši predel si je izbral za svoj oddih v življenju poljanski rojak pisatelj Ivan Tavčar. To je njegov Visoški dvorec, ki ga sestavljata dve stavbi, dvorec in gospodarsko poslopje.

Res, da je še pičel kilometer vijugaste ceste, ki bi nas pripeljala do ovinka in do pogleda na Poljane in kjer se konča nova razmejitev gorenjevaške in loške občine, toda ob cesti ni več nobenega naselja, zato postojmo in si oglejmo kraj, kjer sta v gospodovem letu 1698 s skalo in šopom trave zavezovala hudiču rep luteran Polikarp Khalan in njegov naslednik sin Izidor. S temi občutki romantičnega navdiha, ki veje iz Tavčarjeve Visoške kronike, se razgleduje vsak obiskovalec po samotnih in sedaj praznih, številnih sobanah, kjer že same bahave stenske slikarije pričajo o nekdanji

Ena od številnih mogočnih in prijaznih domačij poljanskih kmetov.
(Motiv iz Hotovelj.)

DVA ZNAČILNA MOTIVA IZ POLJANSKE DOLINE

(Foto ing. arh. Tone Mlakar)

Visoški dvorec, dom svobodnjakov Kalanov in pisatelja dr. Ivana Tavčarja,
zaključuje spodnji del Poljanske doline

imenitnosti in pomenu tega dvorca. Vsa poslopja so spomeniško zaščitena ter so jih delno prekrili s skrilom, da vsaj zunanji videz ne izgubi na svoji prvotnosti. Dokaj Tavčarjeve in Kalanove zapuščine je shranjene v škofjeloškem muzeju, dokaj pa je bilo med vojno in po vojni uničenega in izropanega. V visoške kletne prostore si skoraj ne upamo pogledati! No, železna blagajna je prazna, ni več beneških cekinov, blagajnica pa je na ogled v imenovanem muzeju. Treba bi bilo najti neko kulturno in gospodarsko rešitev, da se reši vsaj ekonomska plat tega posestva, ker vse bolj ali manj razpada in tako rekoč hiti v brezvestno pozabo. Posestvo je last Tavčarjevih sinov, ki so se navezali bolj na Ljubljano, upravlja pa ga sorodnik Jože Tavčar iz Poljan. Upamo, da se bo vodstvo škofjeloške občine zavzelo, da bi se to vprašanje zadovoljivo rešilo.

Na vzhodnem delu posestva je v kapelici grobnica, kjer počiva pisatelj Ivan Tavčar s člani ožjega sorodstva. Nad grobnico v kapelici je doprsni kip pisatelja, ki se ozira nazaj na svoj neločljivi dvorec, ob robu drevesnega nasada pred vhodom v dvorec pa spokojno sedi v bron vlita pisateljeva postava in zre dalje po Poljanski dolini, kot da bi hotela govoriti: Iz vaše zemlje sem izšel, za vas sem živel in vas sem populariziral vsemu slovenskemu narodu, vam poklanjam svoja dela, ki so izliv mojega srca, — vse iz ljubezni do vas Poljancev. V tem tistem domu spremljam vsak vaš gib in z vami vred se veselim tudi jaz vašega uspeha.

Vsakdo se ustavi v tistem smrekovem gozdu, kjer so tla pokrita z rjavimi odpadlimi iglicami, in ob Tavčarju v grobnici premišljuje o Cvetju v jeseni, o oholih Visočanih, o boječem grajskem pisarju, o luteranih... V tej tihoti in utapljanju misli slišiš le tihi šelest šepetanja v krošnjah smrek, kot da bi hotele nadaljevati tajinstveni Polikarpov klic: »... pridem poote!«

S pietetno tesnimi občutki zapuščamo ta romantični kraj ter se podamo preko Poljanščice nazaj proti Loki, življenju in napredku z mladostnim ustvarjalnim poletom naproti.